

De Sint Agathakerk te Oudega (Smallingerland)

Dorp

Oudega is in de vroege middeleeuwen ontstaan op een zandrug in een veenachtig gebied. Tot het begin van de negentiende eeuw vonden in de omgeving verveningen plaats. Oudega was tot de Franse tijd de hoofdplaats van de grietenij Smallingerland. Een aantal generaties achtereen bekleedden telgen uit het geslacht Van Haersma het ambt van grietman. De familie bewoonde de state 'Groot Haersma' ten zuidwesten van het dorp, die in 1841 is afgebroken. De grote invloed die de Van Haersma's in Oudega en omstreken hebben gehad vindt men in de dorpskerk weerspiegeld.

Bouwgeschiedenis

Het romaanse schip van de aan de heilige Agatha gewijde kerk dateert uit het begin van de twaalfde eeuw en is van tufsteen gebouwd. Oorspronkelijk heeft de kerk een halfronde koorsluiting gehad, eveneens van tufsteen. In de veertiende eeuw is dit koor afgebroken, waarna het schip is verlengd met een gotisch rechtgesloten koor, aan de oost- en de zuidkant van baksteen en aan de noordkant van hergebruikte tufsteen opgetrokken. De vrij voor de westgevel staande romaanse toren is omstreeks het midden van de dertiende eeuw toegevoegd. Het binnenwerk van de toren bestaat uit baksteen, terwijl de buitenzijde met tufsteen is bekleed. Oorspronkelijk had de toren een tufstenen spits. Deze is in 1888 vervangen door de bestaande piramidevormige bekroning van baksteen. In de loop der eeuwen zijn vele herstel- en restauratiewerkzaamheden aan de kerk uitgevoerd. Blijkens ankers in de oostmuur is dat ook in 1599 het geval geweest. In het begin van de vorige eeuw verkeerde het kerkgebouw in een deplorabele staat. Een in de jaren 1921 en 1922 uitgevoerde omvangrijke, zogenaamde reconstruerende restauratie onder architectuur van G.J. Veenstra uit Leeuwarden heeft het huidige aanzien van zowel exterieur als interieur bepaald.

Exterieur

Noordzijde

Bij de restauratie in 1921-1922 is de oude romaanse indeling van de tufstenen muur van het schip hersteld. Het onderste deel is versierd met spaarvelden, steeds gedekt door twee gekoppelde rondbogen. Een latere gotische ingang is met rode baksteen dichtgemetseld. In het bovenste deel zijn, naar teruggevonden sporen, vier kleine romaanse rondboogvensters aangebracht. Daarboven bevindt zich een rondboogfries. Het koor kreeg opnieuw twee kleine spitsboogvensters.

Oost- en zuidzijde

In de oostgevel kwamen bij de restauratie van 1921-1922 twee grote rondboogvensters in de plaats van het ene venster dat zich voorheen in het midden bevond.

In de tufstenen zuidmuur van het schip zien we dezelfde geleding als in de noordmuur: beneden spaarvelden, gedekt door twee rondbogen, en aan de bovenzijde een rondboogfries. Hier resteert nog één romaans venster. Drie grote rondboogvensters, die in het begin van de 18de eeuw werden aangebracht, werden gehandhaafd. De nog bestaande gotische ingang is niet meer in gebruik.

Westzijde en toren

In de eveneens tufstenen westgevel is weer dezelfde muurversiering te zien: de door twee rondbogen overspannen spaarvelden en bovenaan een rondboogfries. Hier is duidelijk waarneembaar dat de kerk eerst is gebouwd en dat de toren er later voor is geplaatst. Dat moet omstreeks 1250 zijn gebeurd. De toren heeft geen versieringen in het muurwerk. Bovenaan, vlak onder de spits, bevinden zich aan iedere zijde twee rondbogige galmgaten. Bij de restauratie van 1921-1922 is in de westmuur van de toren de ingang tot de kerk gemaakt. De ruimte onder de toren werd in vroeger eeuwen als gevangenis gebruikt. In Oudega was namelijk het zogenaamde nedergerecht gevestigd. Onder in de toren staat nog

het houten blok waarin wetsovertreders werden vastgezet. In de toren zijn nog restanten te zien van stenen gewelven.

Interieur

De inrichting van het interieur is voornamelijk een gevolg van de restauratie in 1921-1922. Het eikenhouten meubilair en de lambrisering, die qua stijl zeventiende-eeuws aandoen, zijn toen nieuw gemaakt. Het koor is daarbij door een hek afgescheiden van het schip en als avondmaalsruimte ingericht. Eveneens werd een nieuw houten tongewelf aangebracht, versierd met art deco schilderijen van de kunstenaar Jacob Por. Historische onderdelen van het interieur zijn de preekstoel en de herenbank. De preekstoel met klankbord dateert uit de zeventiende eeuw. De kuip is versierd met gegroefde hoekzuilen en toogpanelen. Op de rand van de kuip zijn twee koperen armen met elk twee blakers bevestigd. De herenbank tegenover de preekstoel, die eveneens van zeventiende-eeuwse oorsprong is, is in 1921-1922 gewijzigd. Het achterschot bevat de wapens van Van Haersma en Van Harkema. De meest opvallende onderdelen in het interieur zijn de elf grote, rijk versierde rouwkassen met wapens van leden van de familie Van Haersma. Ze dateren uit de periode 1707 tot 1792. De kerkvloer bevat nog veel, sterk afgesleten, zeventiende- en achttiende-eeuwse grafzerken. In de voorkerk zijn rijk gebeeldhouwde zerken uit de zeventiende en de achttiende eeuw van het geslacht Van Haersma opgesteld. De psalmborden dateren uit de zeventiende eeuw.

De vijf grote vensters hebben geschilderde glazen die in 1717 zijn vervaardigd door Hendrik Busch, Douwe Feenstra en Piebe Harmens uit Leeuwarden. De schenkers waren diverse bestuurscolleges en leden van het geslacht Van Haersma. Op de glazen zijn de wapens van de leden van de colleges en van de familie Van Haersma afgebeeld binnen omlijstingen in grisaille. Op het Van Haersma-glas zijn later in de achttiende eeuw toevoegingen aangebracht.

Orgel

Het orgel is in 1875 als eenklaviers instrument gebouwd door L van Dam en Zonen uit Leeuwarden. Bij de kerkrestauratie in 1921-1922 werd het orgel gerestaureerd en uitgebreid met een tweede klavier door Orgelmakerij Bakker & Timmenga uit Leeuwarden. Een volgende restauratie vond plaats in 1990 door S. Haarsma uit Drachten. Daarbij kreeg het orgel een vrij pedaal. De dispositie is als volgt:

Hoofdwerk

Bourdon 16', Prestant 8', Holpijp 8', Octaaf 4',
Roerfluit 4', Quint 3', Octaaf 2', Cornet 3 sterk
(discant), Trompet 8'(bas/discant).

Bovenwerk

Gedekt 8', Viola 8', Prestant 4', Flûte douce 4',
Quintfluit 3', Woudfluit 2', Dulciaan 8'.

Pedaal

Bourdon 16', Octaaf 8' (transmissie).

Manuaalomvang: C - g³

oktober 2014

T.E. van Popta

Literatuur:

T.E. van Popta, De Ned. Herv. Kerk te Oudega (Sm.), juni 1989 (t.b.v. excursie 14 oktober 1989)